

УТВЪРЖДАВАМ: *n* (съгл. ЗЗДЛ)

ХРИСТО ХРИСТОВ

Областен управител

**СТРАТЕГИЯ
НА ОБЛАСТ ШУМЕН
ЗА РАВЕНСТВО, ПРИОБЩАВАНЕ
И УЧАСТИЕ НА РОМИТЕ
(2021-2030 г.)**

I. ВЪВЕДЕНИЕ

През 2020 г. Европейската комисия предложи на Европейския парламент и Съвета нова стратегическа рамка, насочена към социалното включване на ромите¹ и постигането на ефективното им равенство с останалото население в страните-членки под названието „Съюз на равенство: стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите“. През 2021 г. бе приета Препоръка относно равенството, приобщаването и участието на ромите², целяща да засили ангажимента на държавите членки за ефективна борба с дискриминацията срещу тях и за насърчаване на приобщаването им в ключовите области на образованието, заетостта, здравеопазването и жилищното настаняване.

Новата Рамкова стратегия на ЕС бе приета не само защото срокът на действие на предходната Рамкова стратегия за интеграция на ромите бе изтекъл. Анализът на годишните, междинните и цялостните отчети за изпълнението на националните стратегии за интеграция на ромите от страните-членки показва, че въпреки постигнатите успехи, общият напредък в интеграцията на ромите в периода 2012-2020 г. е ограничен. Анализите на детерминантите на социалните неравенства между роми и не-роми и на бавния напредък при намаляването им въпреки огромните финансови средства, осигурени от Европейските социални фондове за тази цел и въпреки декларираната от правителствата политическа воля за намаляването на тези социални неравенства показваха, че основен фактор за обективното изоставане на ромите е една особена и масово разпространена в Европа и света форма на дискриминация срещу представителите на тази група, получила названието „антиджипсизъм“ или „антициганизъм“³.

Новата Рамкова стратегия на ЕС констатира, че въпреки постигането на по-голям обхват на ромските деца в предучилищни форми на обучение и грижа и в училище, се е увеличил дялът на децата в сегрегирани училища, по правило предоставящи по-ниско качество на обучението на записаните в тях деца. Достъпът на ромите до заетост като цяло не се е подобрил, а дялът на ромските младежи, които не са заети с работа, учене или обучение дори се е увеличил. Жилищната ситуация на ромите продължава да е тежка най-вече заради пространствената сегрегация на ромите в много страни-членки и поради нарасналия брой на евикциите на роми,

¹ Следвайки рамката на Европейския съюз (ЕС) за национални ромски стратегии и Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030), настоящият документ използва името „роми“ като обобщаващо както за българските граждани, които се самоопределят като роми, така и за гражданите в сходна ситуация, които околното население възприема като такива, независимо от начина на тяхното самоопределяне. Терминът „роми“ е общ термин, който обединява етнически групи, живеещи в България от векове, които имат обща история, сходни културни и социални характеристики, и които се самоопределят като роми или се възприемат от мнозинството като роми.

² <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2021/03/12/council-reaffirms-commitment-to-combat-discrimination-against-roma/>

³ Едно ранно определение на „антиджипсизма“, получило широка популярност и използвано в различни европейски документи е следното: „**Антиджипсизмът** е специфична форма на расизъм, идеология, основана на расово превъзходство, форма на дехуманизация и институционален расизъм, подхранван от историческа дискриминация, изразяваща се между другото от насилие, реч на омраза, експлоатация, стигматизация и най-безочлив вид дискриминация“ (Съвет на Европа 2011). Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността подчертава, че **антиджипсизмът е "особено устойчива, насилствена, повтаряща се и обичайна форма на расизъм"** (СоЕ, European Commission against Racism and Intolerance 2011). Едно по-ново, по-пълно и точно обяснение и определение на антиджипсизма, на което се позовава и Европейската комисия е това на Алианс срещу антиджипсизма (2017). Антиджипсизъм - референтна разработка (версия юни 2017 г.), достъпно на български език онлайн на:

<https://ergonetwork.org/wp-content/uploads/2020/05/Bulgarian-reference-paper-antigypsyism.pdf>

без да им бъде предоставено друго жилище, а антиджипсизмът, престъпленията от омраза и трафикът на хора с ромски произход, особено жени и деца, продължават да бъдат сериозно безпокойство. В същото време пандемията от COVID-19 показва, че изключените и маргинализирани ромски общности са изложени в изключително голяма степен на отрицателни последици за здравето и социалноикономически въздействия⁴.

Европейската комисия подчертава, че макар че не всички роми са обект на социално изключване, всички те могат да станат обект на дискриминация и да бъдат лишени от права. Затова в новата Рамкова стратегия на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) Комисията определя **седем цели** на равнище ЕС за периода до 2030 г. Три от тях са хоризонтални цели в областта на **равенството, приобщаването и участието**. Останалите четири са секторни цели в областта на **образованието, заетостта, жилищното настаняване и здравеопазването**.

Комисията отбелязва, че за да бъдат ефективно изпълнени тези цели, те трябва да бъдат подкрепени с възможност за измерване на напредъка. По тази причина — и за първи път — Комисията предлага да бъдат заложи водещи количествени показатели за постигането на целите на ЕС. Освен това тя изработва два други много важни документа: Приложение 1: Насоки за планирането и изпълнението на национални стратегически рамки за ромите⁵ и Приложение 2: Набор от показатели⁶.

Националната стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие потвърждава направените от ЕК изводи за ограничения напредък на ромската интеграция и в България и потвърждава готовността си да следва европейските и международните инструменти в областта на правата на човека и правата на лицата, принадлежащи към малцинствени групи, към които Република България се е присъединила и има ангажименти за тяхното прилагане⁷.

Областната администрация Шумен споделя необходимостта от изработването на нова областна стратегическа рамка за ромското включване, в която постигането на по-голямо равенство между роми и не-роми в областта на намаляването на бедността и социалното изключване, образованието, заетостта и жилищните условия се обвързва тясно с насърчаването на ефективното равенство, което изключва дискриминацията във всички нейни прояви, социално-икономическото приобщаване и значимото участие на ромите. Тази

⁴ Европейска комисия (2020). Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета: „Съюз на равенство: стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите“ {SWD(2020) 530 final}. Брюксел.

⁵ Европейска комисия (2020). Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета Съюз на равенство: Стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите {SWD(2020) 530 final}. Приложение 1: Насоки за планирането и изпълнението на национални стратегически рамки за ромите. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9a007e7e-08ad-11eb-a511-01aa75ed71a1.0010.02/DOC_2&format=PDF

⁶ Европейска комисия (2020). Съобщение на Комисията до Европейския парламент и Съвета: Съюз на равенство: стратегическа рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите {SWD(2020) 530 final}. Приложение 2. Набор от показатели. Достъпен на: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9a007e7e-08ad-11eb-a511-01aa75ed71a1.0010.02/DOC_3&format=PDF

⁷ Национална стратегия на Република България за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021 - 2030). Достъпна на <https://nccedi.government.bg/bg/node/448>

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

областна стратегия съдейства и за осъществяването на Областния план за възстановяване и развитие 2021-2030, както и за постигане на Целите за устойчиво развитие.

Изготвянето на Областна стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) става в тясно сътрудничество с всички заинтересовани областни институции, с общинските администрации в Шуменска област, които вече приеха свои общински стратегии за равенство, приобщаване и участие на ромите, със структурите на гражданското общество в областта и особено – с активното участие на ромски и про-ромски организации и сдружения, с местните активни групи (МАГ)⁸ и с консултанти по програмата на ЕК и СЕ РОМАКТ. Приемането на Областната стратегия ще стане след широко обсъждане на предложението от документ от представителите на заинтересованите страни и на местните институции, от гражданските организации на ромите и от други партньорски структури на гражданското общество.

В процеса на изработване на Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030) водещи бяха следните принципи, които са важни за успеха на прилагането, изпълнението и мониторинга на стратегията:

- Партньорство и екипност за постигане на съгласие, за споделяне и комуникиране на идеи, знания и информация;
- Съгласуваност и координация между всички заинтересовани страни: областни и общински институции, граждански организации и др., които се включиха в консултативния процес по изработването на общинските и областната стратегии;
- Публичност, прозрачност и гражданско участие – Стратегията се разработи на широка обществена основа и е обсъждана и консултирана в множество форуми и работни групи с активното участие на ромски активисти, членове на местните активни групи и консултанти по програма РОМАКТ, както и на действащите на територията на областта ромски НПО и сдружения.

Стратегията на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите цели постигането на повече социална справедливост и изисква засилено използване и по-добро канализиране на ресурсите, както и по-активно участие и партньорство на ромските общности на всички нива на управление и във всички стопански сектори. Тя кореспондира на Стратегическата рамка на ЕС и на Националната стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите и приема предложението на ЕК всички стратегически рамки за ромите да включват няколко основни общи характеристики⁹.

⁸ Местните активни групи (МАГ) са основани в седем шуменски общини (Шумен, Велики Преслав, Никола Козлево, Нови пазар, Каолиново, Върбица и Каспичан) с ромско население по-голямо от средното за страната в периода 2014 – 2022 г.г. с помощта на експерти - фасилитатори на Съвета на Европа и Европейската комисия по Програма РОМАКТ. Местната активна група (МАГ) е гражданска активна неформална група, която се състои от активни граждани/представители на общност в неравностойно положение, включително роми, които участват на доброволен принцип с цел подобряване ситуацията на общността. Ангажирани са в изработването, обсъждането, изпълнението, мониторинга и оценката на общински и областни стратегически документи, отнасящи се до различни аспекти на намаляване на социалните неравенства, осигуряване на равен достъп до основни права и услуги, и социалното включване на ромите.

⁹ Става дума за следните характеристики:

- 1) по-голям акцент върху равенството в областта на образованието, заетостта, здравеопазването и жилищното настаняване в допълнение към подхода за приобщаване, борба срещу дискриминацията и антициганизма; насърчаване на участието чрез овластяване, сътрудничество и доверие; отразяване на многообразието сред ромите; съчетаване на интегрирането на въпросите на ромите в общите

Процесът на изработване на стратегията е структуриран в следните етапи

Първи етап на консултативния процес (ноември 2019 г. – декември 2020 г.) включващ:

- оценка и мониторинг на изпълнението на областната и общинските стратегии за интеграция на ромите;
- запознаване на отговорни лица от местната администрация на областно и общинско ниво и на структурите на гражданското общество, както и на ромските активисти от местните активни групи със спецификите и новите характеристики на Стратегическата рамка на ЕС и на Националната стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите;
- проучване на потребностите на местните ромски общности на териториите на общините в област Шумен с голям дял на ромите, осъществено от сформираните местни активни групи (МАГ) с активно участие на роми и консултанти по програма РОМАКТ.

Втори етап на консултативния процес (януари-декември 2021 г.) включващ:

- изготвяне на анализи/доклади от експерти на Програма РОМАКТ и МАГ за специфичните характеристики на местното ромско население, за социално-икономическото му положение и потребностите на местните ромски общности в отделните общини на област Шумен, финансирано по програмата на СЕ и ЕК РОМАКТ, обсъждането им от местните активни групи и представянето им пред експерти от общинската администрация и местните институции;
- изготвяне на базата на тези анализи и на друга налична информация на проекти за общински стратегии и планове за действия за равенство, приобщаване и участие на ромите;
- съгласуване на тези проекти с всички заинтересовани страни: Секретариат на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет, който е Национална контактна точка (НКТ), с администрацията на област Шумен, с общински институции, общински структури на гражданското общество, ромски НПО, МАГ;
- приемане на общинските стратегии и планове за действие за равенство, приобщаване и участие на ромите в област Шумен от Общинските съвети.

Трети етап на консултативния процес (януари-декември 2022 г.) включващ:

- изготвяне на проект на Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите, която включва: описание на основните елементи и на спецификата на стратегическия

политики с изрични, но не ексклузивни (изключващи) мерки, като се гарантира, че основните услуги са приобщаващи и осигуряват допълнителна целева подкрепа за насърчаване на ефективен равен достъп на ромите до права и услуги; подобряване на определянето на целите, събирането на данни, наблюдението и докладването; подобряване на прозрачността и отчетността; насърчаване на трансфера на политики и обучението.

- 2) Включване в стратегията на базови стойности и цели за постигане целите и целевите резултати на ЕС въз основа на цялостна оценка на потребностите; цели и мерки за специфични групи (ромски субгрупи, ромски жени, деца, младежи и възрастни, роми с увреждания, мобилни граждани, роми без адресна регистрация; мерки за борба с антициганизма и дискриминацията; мерки за осигуряване на социално-икономическото приобщаване на ромите в областта на образованието, заетостта, здравеопазването и жилищната политика; специален бюджет за изпълнение и мониторинг; система от консултации; изграждане на капацитет за насърчаване на активното участие на гражданското общество.
- 3) Поемане на ангажименти и в зависимост от конкретния контекст (размер и дял на ромското население в отделните общини; отчитане на предизвикателствата на местоживеенето (села, малки и относително големи градове, сегрегирани махали, мобилни роми)

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

документ; анализ на ситуацията на ромите, населяващи област Шумен; базиран на анализа на потребностите на местните общности и на наличните статистически данни за основните индикатори за измерване на социалните неравенства между роми и не-роми; формулиране на количествени целеви показатели за минимален напредък по Хоризонталните и Секторните цели. При изготвянето на проект на Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите също бе потърсена консултация и съдействие от консултантите по програмата на СЕ и ЕК РОМАКТ;

- провеждане на работни срещи с представители на местните администрации, институции, предоставящи различни услуги на местното население и на ромите, ромски здравни, образователни и социални медиатори/трудова посредници и активисти на МАГ и ромски НПО за обсъждане на областната стратегия;

- изпращане на проекта на Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите до Секретариата на Националния съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси към Министерския съвет, който е Национална контактна точка (НКТ);

- внасяне на документите за приемане от Областния съвет Шумен.

Забележка: Поради забавяне на публикуването на данните от последното преброяване на населението от 2021 г., дезагрегирани по етнически признак, изходното състояние на положението на ромите в страната и в област Шумен (когато екипът разполага с актуална представителна информация за областта, дезагрегирана по етнически признак) се базира на данни от:

- годишните доклади на Евростат/ НСИ по проекта на Европейския съюз „ЕС: Статистика на доходите и условията на живот“ (EU SILC);
- представителното изследване на НСИ и Агенцията на ЕС за основни права (FRA) „Нови подходи за събиране на данни за труднодостъпни групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“, проведено през 2020 г. на територията на страната¹⁰;
- доклади на Института за пазарна икономика;
- доклади и данни от изследвания на местните ромски общности в различни общини на Шуменска област, проведени от местните активни групи и консултанти на Програма РОМАКТ на ЕК и СЕ през периода 2019-2021 г.

Трябва специално да отбележим, че в изследването на НСИ и Агенцията за основни права на ЕС (FRA), чиито данни за страната и област Шумен са представени в настоящия анализ, са включени основните индикатори, предложени от Рамковата стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите на ЕС. Тези данни могат и трябва да се използват като отправна точка за наблюдение на напредъка в приобщаването на ромите спрямо целите, заложи в Стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите в област Шумен (2021-2030).

¹⁰ Проектът е финансиран по програмата на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм в рамките на покана BGLD-3.001, програма „Местно развитие, намаляване на бедността и засилено включване на уязвимите групи“.

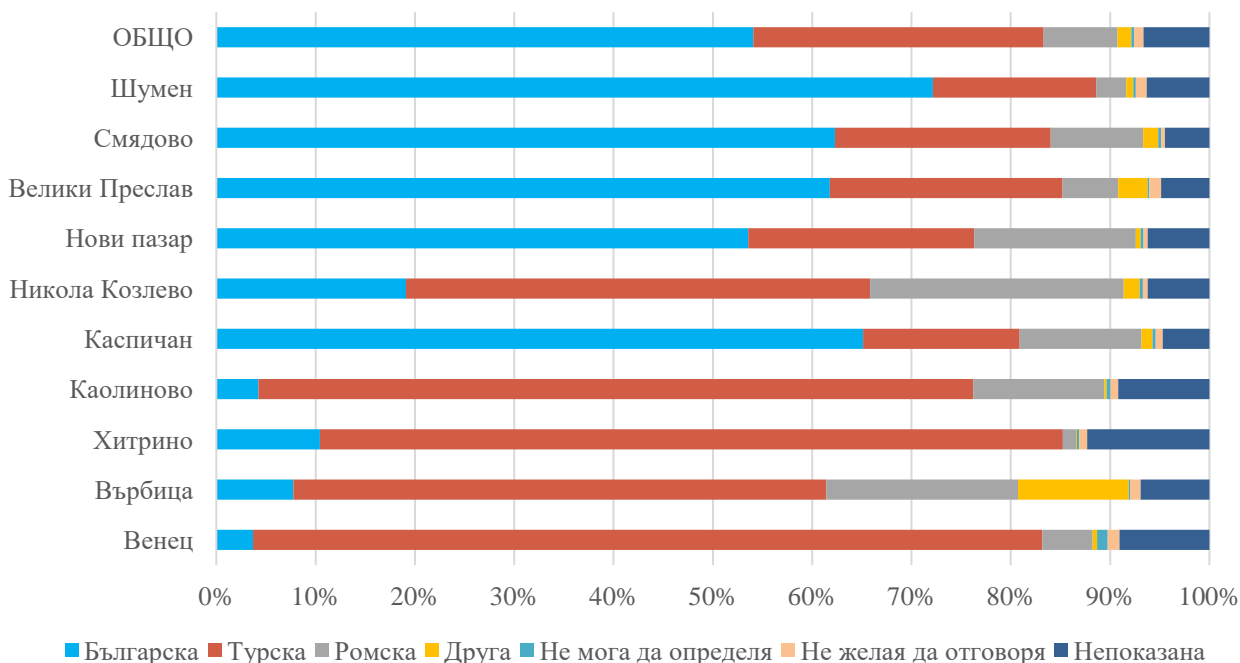
II. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ НА РОМСКАТА ОБЩНОСТ - НАЦИОНАЛЕН И ОБЛАСТЕН КОНТЕКСТ

1. Демографски данни:

Област Шумен е разположена в Североизточна България, с територия от 3 392,7 кв. км. (3.1 % от територията на България). В административно-териториалния обхват на областта влизат 10 общини - Шумен, Велики Преслав, Венец, Върбица, Каолиново, Каспичан, Никола Козлево, Нови пазар, Смядово и Хитрино. Населените места са общо 151, от които 8 града и 143 села. Към 7 септември 2021 г. населението на област Шумен е 151 465 души. В градовете на областта живеят 94 771 души, или 62.6%, а в селата – 56 694 души, или 37.4% от населението на областта.

България е сред държавите от ЕС с най-голям дял ромско население - по данни на НСИ от преброяването на населението през 2021 г.¹¹, самоопределилите се като роми са 4.4% от отговорилите лица (4.9% от преброяването през 2011 г.). Делът на ромите в област Шумен е по-висок от средния за страната. В областта живее многобройна турска общност – втората най-голяма етническа група в областта след тази на етническите българи. През 2021 г. в област Шумен като българи са се самоопределили 81 907 души – 57.9% от предоставилите данни за етническото си самоопределение, от турската етническа група са се самоопределили 44 263 души, или 31.3%, а като роми 11 268, или 8.0% от самоопределилите се жители на областта. За около 40% от децата в областта официалният български език не е майчин.

Фигура 1. Структура на населението в област Шумен и по общини по етническа принадлежност към 7 септември 2021 г.

¹¹ Данните за населението на областта по етнически признак към 7 септември 2021 година, когато се проведе последното преброяване на населението са публикувани няколко дни преди заседанието на Областния съвет по етнически и интеграционни въпроси.

Демографските процеси и характеристики на етническите българи, турците и ромите се различават значително.

Етническите българи са мнозинството от населението на страната, но възрастовата им структура е много по-неблагоприятна, отколкото тази на турците и ромите в страната. Характерният за последните десетилетия процес на застаряване на населението в страната засяга в най-голяма степен лицата от българската етническа общност. При тази група дялът на населението на 65 и повече навършени години е най-висок - 25.0%, при 19.8% и 7.3% съответно за турската и ромската етническа група. Сред трите основни етнически общности най-висок е дялът на младото население (0 - 14 навършени години) при ромите - 26.6% от самоопределилите се към този етнос. Почти два пъти по-малък е дялът на младите при турската етническа група (13.8%) и най-нисък е този дял при българската общност - 12.0%

Българската група е застрашена в най-голяма степен от бързо застаряване, което в средносрочен и дългосрочен план вещае намалението на броя ѝ и на относителния ѝ дял в населението на страната.

Деца в задължителна училищна възраст (7 - 15 навършени години), останали извън образователния процес, са 8.0% при ромската общност, 4.4% при турската и 1.3% от самоопределилите се към българската етническа група в тази възрастова група. Незаетите и неучастващи в образование на възраст 15 - 29 навършени години през наблюдавания период варират от 17.5% за българската етническа група, 38.0% за турската до 62.6% за ромската.

Наблюдават се съществени различия в образователната структура на населението по етническа принадлежност. Докато при самоопределилите се в област Шумен като българи на седем и повече навършени години 76.8% са с високо образование (26.9% с висше и 50.0% със средно), то при населението от турската етническа група с високо образование са 43.7% (8.0% с висше и 35.7% със средно). При **ромския етнос** в областта относителният дял на този показател е 11.8%, съответно 0.6% с висше и 11.2% със завършено средно образование.

Безработицата в областта е най-висока сред самоопределилите се от ромската етническа група. Повече от 60% от икономически активните лица от ромския етнос са били безработни през наблюдавания период. При самоопределилите се от българската етническа група безработни са приблизително 8.0% от икономически активните лица.

Описаните по-горе процеси ще оказват много по-голямо влияние върху демографските и социалните промени в област Шумен, отколкото средно за страната поради относително поголемия дял на турците и ромите в населението на областта. При запазване на интензитета и етническата структура на външната миграция, населението на областта се очаква да остарява и намалява по-бавно от средното за страната, а дялът на лицата в трудоспособна възраст да е по-висок от средните за страната стойности, което само по себе си е важен социален и икономически ресурс.

Дали областта ще успее да се възползва от относително по-младата и балансирана възрастова структура на населението си и да осъществи устойчив икономически растеж и високо качество на живота ще зависи от уменията ѝ да намали етническите неравенства, да предостави равен шанс за развитие на възможностите и на достъпа до блага и услуги на всички свои граждани, независимо от етническата и религиозната им принадлежност.

Към момента област Шумен не успява да реализира част от потенциалните преимущества от по-високия дял на по-младите общности на турците и ромите: коефициентът на раждаемост в

областта е по-нисък от средния за страната. Нарастването на общата смъртност в област Шумен е по-високо от средното за страната. Детската смъртност също е по-висока от средната за страната (виж Табл. 1).

Таблица 1. Демографски показатели за 2020 и 2021 г. за страната и за област Шумен

Демографски показатели: коэффициенти (на хиляда души от населението) (‰)	Общо за страната		Област Шумен	
	2020 г.	2021 г.	2020 г.	2021 г.
Коефициент на раждаемост (‰)	8.5	8.5	7.1	7.2
- в градовете	8.6	8.7	6.8	7.3
- в селата	8.2	8.1	7.6	7.0
Коефициент на обща смъртност (‰)	18.0	21.7	18.1	22.3
- в градовете	15.7	19.2	16.7	20.8
- в селата	24.2	28.3	20.3	24.5
Коефициент на детска смъртност (‰)	5.1	5.6	8.2	8.2
- в градовете	4.5	4.5	8.5	6.7
- в селата	6.9	8.7	7.7	10.5

Източник: НСИ¹².

2. Бедност и социално изключване

Ромите са най-бедното население в страната. Според данните на НСИ и Евростат от изследването на доходите и условията на живот (EU-SILC) средно за периода 2015-2020 г. делът на ромите в риск от бедност¹³ е бил 4.3 пъти по-висок от дела на самоопределилите се като българи: в периода 2015-2020 г. средно 7 от 10 роми са били в риск от бедност. През 2020 г. две трети от самоопределилите се като роми са били в риск от бедност (виж Табл. 2).

Таблица 2. Население в риск от бедност по етническа група в България 2015-2020 г. (%)

Етническа група (по самоопределение)	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Средно за периода*
Българи	15.2	15.7	15.7	15.6	16.7	17.8	16.1
Турци	36.4	36.1	37.7	31.6	31.6	29.5	33.7
Роми	67.2	71.9	77.2	68.3	64.8	66.2	69.3
Средно за страната	22.0	22.9	23.4	22.0	22.6	23.8	22.8

*Средна геометрична стойност

Източник: НСИ

Нивото на безработица и ниското ниво на образование и квалификация са сред основните детерминанти на бедността. Но разликата в степента на риска от бедност между трите най-големи етнически групи в страната може да се обясни по-пълно с влиянието на множество

¹² НСИ (2022). Население и демографски процеси през 2020 година; НСИ (2022). Коефициент на раждаемост през 2021 г. по статистически райони, области и местоживееене. Достъпен на: <https://nsi.bg/bg/content/2968/коэффициент-на-раждаемост-по-статистически-райони-области-и-местоживееене>;

НСИ (2022). Коэффициенти на смъртност по местоживееене статистически райони, области и пол за 2021 г. Достъпно на: <https://nsi.bg/bg/content/3014/коэффициенти-на-смъртност-по-статистически-райони-области-местоживееене-и-пол>

¹³ Индикаторът „риск от бедност“ измерва относителната бедност, като прагът на бедността е 60% от средния годишен доход на домакинствата в страната.

взаимно подсилващи се лишения и рискове в различни социални сфери, на които в най-голяма степен са изложени ромите: продължително масово изпадане от легитимния пазар на труда, относително по-голям брой на децата в домакинствата им, по-висок от средния за страната дял на лицата, живеещи в селски/ неразвити райони със свит пазар на труда, висок дял на живеещите при лоши жилищни условия, висок дял на лицата с ограничен достъп до здравни услуги и незадоволителен здравен статус и др.

Особено тревожен е високият дял на **работещите бедни** сред ромите. По данни на НСИ от цитираното по-горе изследване, най-голямата група бедни българи и турци са пенсионерите (съответно 56.6% и 36.5%), докато при ромската етническа група **най-висок е дялът на работещите бедни** (заети на постоянна, временна или случайна работа и/или самонаети) – 31.9%. Що се отнася до безработните, дялът на бедните отново е най-висок при ромите – 31.6%, в сравнение с 16.5% сред турците и 10.4% сред самоопределилите се като българи.

Специфичен сложен индикатор за измерване на бедността е „**материални лишения на домакинствата**“, показващ субективната оценка на лицата за възможностите им да задоволят отделни потребности. За оценка на материалните лишения до 2020 г. включително се използват 9 въпроса, свързани с потреблението на конкретни стоки и услуги. В материални лишения живеят лицата, изпитващи ограничения при поне 4 от 9-те показателя.

През 2020 г. в материални лишения живеят 19.4% от домакинствата в България: ограничения в поне 4 от 9-те показателя имат 13.8% от самоопределилите се като българи, 20.4% от турците и **62% от ромите**.

Изследването предоставя данни и за един комбиниран показател за измерване на социалните неравенства: **риск от бедност и социално изключване**. Той включва лицата, живеещи в риск от бедност, в материални лишения и в домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност¹⁴. През 2020 г. в риск от бедност и социално изключване живеят 25.1% от етническите българи, 39.9% от турците и **79.4% от ромите**.

Изследването на НСИ и Агенцията на ЕС за основни права (FRA) „Нови подходи за събиране на данни за труднодостъпни групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“, проведено през 2020 г., в което са участвали и 688 жители на област Шумен, ни дава възможност да представим сравнителни данни (а в някои случаи – и дезагрегирани по етнически признак данни) и за област Шумен (виж табл. 3).

Поради необходимостта от представяне на изходни данни по препоръчаните от Стратегическата рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите индикатори с цел отчитане на прогреса в резултат от прилаганите политики на национално и местно ниво, представяме наличните данни по всички включени в Анекс 2 показатели, за които разполагаме с данни от изследването. Данните са сравними с тези на Евростат и НСИ по изследването (EU SILC).

¹⁴ Лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност са тези на възраст 0-59 години, които живеят в домакинство, където възрастните (18-59-годишните без учащите на възраст 18-24 години) работят под 20% от времето през съответната година. **Най-висок е дялът на лицата с нисък интензитет на икономическата активност при ромите – 25.5%** (8.7% при турците и 5.4% при българите).

Таблица 3. Население в риск от бедност по етническа група (по самоопределение) в област Шумен и в България 2020 г. (%)

Индикатори	Област Шумен	България
Лица в риск от бедност	30.6	23.6
Бедни по етническа група:		
- Българи		16.5
- Турци		35.2
- Роми		71.1
Деца (0-17-годишни) в риск от бедност	27.4	27.8
Бедни деца по етническа група*		
- Българи		13.3
- Турци		30.0
- Роми		77.2

Източник: НСИ, FRA

Данните показват, че дялът на лицата в риск от бедност в област Шумен е със 7 п.п. по-висок от средния за страната..

Изследването предоставя данни по допълнителен немонетарен индикатор, препоръчан за наблюдение от Европейската комисия - дял на лицата, живеещи в домакинство, в което поне едно лице е легнало гладно през последния месец поради липса на пари за закупуване на храна (данните са представени в табл. 4). Този показател показва субективната оценка за **абсолютна бедност** на лицата и домакинствата.

Таблица 4. Дял на хората, живеещи в домакинство, в което поне един човек от домакинството е легнал гладен през последния месец, защото не е имало достатъчно пари за храна, по етническа принадлежност 2020 г. (%)

Индикатори	Област Шумен	България
Гладували поне веднъж месечно поради бедност	0	4.2
Гладуващи по етническа група:		
- Българи	0	1.7
- Турци	0	4.2
- Роми	0	24.1

Източник: НСИ, FRA

Нито един от респондентите от област Шумен не е съобщил, че на член от домакинството му се е случило да легне гладен поради недостиг на пари през месеца преди изследването. Данните за страната, обаче, показват, че всеки четвърти ром е бил в такова положение поне веднъж през месеца. Възможно е по-добра организация на социалните услуги в област Шумен да е допринесла за отличния резултат, но е възможно и в изследването да не са попаднали представители на най-бедните и маргинализирани групи роми, особено като се има предвид, че много от тях са неграмотни или нискограмотни и по-често отказват да се включват в изследвания¹⁵.

¹⁵ В докладите за оценка на социалноикономическия статус и социалните потребности на ромите в област Шумен, изготвени от местните активни групи, се съобщава за наличие на ромски домакинства живеещи в

Бедност при децата

Детството в бедност формира още в ранна възраст чувство на безпомощност и безнадеждност, възпрепятства развитието на способностите и уменията на децата, намалява стремежа им към постижения, увеличава риска от преждевременно напускане на училище, води до уязвимост на пазара на труда и ниски доходи, когато децата станат възрастни.

Децата от ромски произход са изложени на най-висок риск от бедност в сравнение с децата от другите големи етнически групи в страната: 77.2% от тях са изложени на риск от бедност в сравнение с 30% от децата на етническите турци и 13.3% от децата на етническите българи по данни на цитираното изследване на НСИ и FRA. По данни на НСИ (EU-SILC), през 2020 г. 77.8% от ромските деца са живели в материални лишения (липса на един или повече от 13 показателя) в сравнение с 45.6% от турските и 29.0% от децата на етническите българи. Нито една потребност (ограничение по всички 13 показателя) не е била задоволена при 1.1% от децата на етническите българи, 2.3% от турският етнос и при 14,1% от ромските деца.

3. Образование

Европейският стълб на социалните права подчертава, че всички деца имат право на достъпно образование и грижи с добро качество. Редица национални нормативни актове и областни стратегии Шумен определят качествено, достъпно и приобщаващо образование като свой приоритет.

По данни на НСИ за 2020 г., Шуменска област се класира на доброто осмо място (от 28 в страната) по образователна структура на работната сила. С висше образование е 28,1% от всички заети лица, но дялът на лицата с основно и по-ниско образование (32,4%) всички заети лица.

През последните години и в област Шумен, и в страната са постигнати положителни резултати в модернизирването на системата за образование и обучение, в увеличаването на обхвата на децата и младежите във всички образователни степени, в повишаването на привлекателността на учителската професия и в увеличаването на значението на професионалното образование и обучение за пазара на труда.

Важно значение за увеличаване обхвата на децата в ранно детско образование и във всички форми на училищно образование имат **образователните медиатори**. Тази относително нова форма на социално-образователни услуги доказва своята ефективност по време на дистанционното и онлайн обучение във връзка с превенцията на разпространението на КОВИД-19. В област Шумен работят **53 образователни медиатора**. Те може и трябва да бъдат включени по-активно в мотивирането на преждевременно напуснали образователната система роми да продължат образованието си до завършване на по-висока образователна степен и за повишаване на квалификацията си.

Най-сериозните предизвикателства пред достъпа до качествено и приобщаващо образование в област Шумен (и в страната) включват:

дълбока мизерия, в които родителите срещат трудности дори да изхранват децата си, особено в селските общини с ограничен пазар на труда и без осигурен обществен междуселищен транспорт.

- незадоволително качество на общественото образование на всички образователни равнища¹⁶, което води до трудности при преминаването от образование към заетост;
- образователни неравенства - образователната система все още възпроизвежда и засилва социалните неравенства в страната чрез ограничен достъп до качествено образование и висок риск от преждевременно напускане на училище за по-голямата част от децата в семействата с ниски доходи и особено в селските райони и сегрегирани училища, където преобладават ромските деца;
- недостатъчен напредък в развитието на технологичните умения и компетентности на повече от половината ученици за работа с новите информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и ниско качество на преподаването на чужди езици в голяма част от държавните училища;
- ниски възможности за учене през целия живот и за включване на младите хора и на лицата от високите възрастови групи в качествени обучения по ИКТ;
- слаби резултати във формирането на демократични и хуманистични нагласи и убеждения у децата и младежите чрез гражданско образование на всички образователни нива.

Високият дял на деца от ромската (и в по-малка степен на турската) общности в област Шумен създава специфични предизвикателства пред образователната система в областта, а именно:

- висок дял на децата, за които официалният български език не е майчин (за над половината от децата в областта българският език не е майчин, а в детските ясли и градини в селата огромното мнозинство от децата не разбират/не говорят (добре) български език);
- по-висок от средния за страната дял на деца от бедни домакинства;
- по-висок от средния за страната дял на деца на родители (или настойници) с основно и по-ниско образование и значително по-нисък от средния дял на деца от семейства, в които поне един от родителите е с висше образование;
- по-висок от средния за страната дял на деца от домакинства на безработни или с нисък интензитет на икономическа активност;
- висок дял на преждевременно отпадане от училище на децата от селата и на тези, чиито родители продължително време работят в чужбина;
- недостатъчно задържане в училище на момичетата от бедни семейства и патриархални общности.

Образование и грижи в ранна детска възраст

По данни от цитираното изследване на НСИ и FRA (2020), дялът на децата на възраст 0-4 години, които са посещавали детска градина или ясла, е бил 40.8%, а нетният коефициент на записване на деца на възраст от 3 до 6 години в детски градини или подготвителни групи за предучилищно образование е достигнал 77%. И двата показателя са значително по-ниски от средните за ЕС.

¹⁶ Оценката е направена въз основа на данните от външното оценяване на учениците по български език и математика

В опит да се увеличи броят на записаните в предучилищна възраст деца на родители с ниски/нередовни доходи, през 2020 г. Народното събрание на Република България измени Закона за предучилищното и училищното образование, като намали възрастта на децата за задължителното предучилищно образование (от 5 на 4-годишна възраст на децата).

Малкият брой на децата на възраст 0-6 години от област Шумен, попаднали в извадката на изследването на НСИ и FRA (2020), не позволява да приложим данни за обхвата на децата в областта в ранно детско образование и грижа, още по-малко – дезагрегация на данните по етнически признак. Сравнително близките до средните за страната стойности по други показатели в областта ни дават основание да приемем националните като ориентировъчни и за състоянието в Шуменска област (виж табл. 5).

Таблица 5. Дял на децата, посещаващи ясла или детска градини, по етническа принадлежност (2020 г.) (%)

Индикатори	Българи	Турци	Роми
Деца на 0-4 г. посещаващи ясла или градина	46.0	31.3	27.7
Деца на 5-6 г. в предучилищно образование	81.3	(53.3)	56.8
Деца на 3-6 г. посещаващи ранно детско образ.	83.0	67.2	58.3

Източник: НСИ, FRA

Необходимостта от ранно овладяване на официалния български език от децата в област Шумен налага включването на допълнителен брой образователни медиатори, учители, възпитатели, психолози, логопеди и други специалисти от ромската (и турската) общности в обучителния процес. Би било добре да се подкрепи и разшири новата местна инициатива на община Велики Преслав за създаване на общински фонд за подкрепа на ромски младежи за обучение във ВУЗ, като се приоритизират потребностите на областта и на местните ромски общности от педагогически, медицински и ИТ-специалисти.

Училищно образование и образователен статус

В Шуменска област средната оценка на държавните зрелостни изпити по български език и литература през 2021 г. е около средния за страната (3.98, т.е. малко под 4.00), а слаби са оценките на почти 10% от явилите се на изпита. Образователната система в областта (и в страната) все още не е в състояние да преодолее трудностите при постигането на минималните образователни изисквания при деца, за които българският език не е майчин, деца от бедни семейства, от селските райони и от семействата с ниско образователно равнище на родителите.

Ромите продължават да бъдат групата с най-нисък дял на записване и участие в образованието във всички общообразователни степени. Разликата между децата от ромски произход, които ходят на училище, и тези от мнозинството в началното и основното училище е около 10 процентни пункта. Огромното увеличение на преждевременно напускащите училище ромски деца се наблюдава по време на прехода от основно към средно образование и по време на средното образование, в резултат на което само малко повече от една четвърт от ромите на възраст 20-24 години са завършили поне средно образование (виж табл. 6).

Таблица 6. Дял на децата на възраст 7-15 г., записани в училище; на 18 - 24-годишните, преждевременно напуснали образование и обучение, на 20-24-годишните, завършили поне средно образование, по етническа принадлежност – население на страната (%)

Индикатори	Българи	Турци	Роми
Деца на възраст 7-15 години, записани в училище	96.6	96.6	86.2
Лица на 18-24 години, преждевременно напуснали училище	4.3	14.9	68.0
Лица на 20-24 години, завършили поне средно образование	95.1	83.9	28.0

Източник: НСИ, FRA (2020)

И при самоопределилите се като роми, и при турците делът на преждевременно напусналите училище жени е по-висок от този на мъжете. И при двете етнически групи делът на завършилите поне средно образование жени на 20-24 годишна възраст е по-нисък от този на мъжете.

Относително малкият брой на лицата от област Шумен в изследваните възрастови групи, попаднали в извадката на изследването на НСИ и FRA, не позволява представяне на данни, дезагрегирани по етнически признак, затова използваме националните данни за ориентировъчни за област Шумен.

Сегрегирано образование

Посещаването на сегрегирани детски градини и училища предопределя неравния достъп до качествено образование. Повечето сегрегирани училища предлагат ниско качество на образованието, допускат високи нива на неизвинени отсъствия и поддържат висок риск от преждевременно напускане на училище. Концентрацията на деца от уязвими етнически групи в сегрегирани училища и в такива, в които мнозинството от съучениците им са деца от семейства с нисък социален статус (т.е. училища, които не се посещават от деца от средната класа), увеличава риска от ниско качество на образованието и преждевременно напускане на училище. Тази структурна особеност на образователната система в България е най-важният фактор, който влияе отрицателно върху развитието и образователните постижения на децата в такива училища.

Сегрегираните училища все още са преобладаващи за ромите в България - 63.5% от тях посещават училища, в които „всички или повечето от съучениците им са роми“ (НСИ, FRA 2020). Значителна част от запазените и средищните училища в селата и малките градове са се превърнали в сегрегирани ромски училища след 2000 г. главно по демографски причини.

4. Заетост

Към 2020 г. равнището на заетост на населението на България като цяло е близко до средното за ЕС, а делът на безработните е под 5% от работната сила. Но от 1990-те години досега мнозинството от ромите остават извън пазара на труда. По-ниски от средните за страната стойности за заетост са характерни и за самоопределилите се като турци.

По данни на НСИ за 2020 г. коефициентът на заетост на населението на възраст 15-64 години в Шуменска област е близък до средния за страната - 66.5% (областта е на 13-то място от 28-те в страната по този показател). Деиндустриализацията в селата и малките градове,

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

специализацията на областта главно в зърнопроизводство и производство на технически култури, високият дял на лицата с основно и по-ниско образование и относително невисокото привличане на чужди инвестиции продължават да задържат заетостта в област Шумен под средните показатели за страната.

По-ниската урбанизация в областта в съчетание с **недобре поддържаната междуселищна пътна инфраструктура и недостатъчната осигуреност с междуселищен публичен транспорт** представляват сериозни предизвикателства пред включването на бедни групи от селата и малките градове в заетост в област Шумен. В резултат заетостта сред ромите в областта е по-ниска от средните за страната стойности, дори когато в групата на заетите са включени лицата на сезонна и случайна работа.

Таблица 7. Дял на хората, които са определили основната си дейност като „платена работа“ (включително работа на пълно работно време, на непълно работно време, самостоятелна заетост и случайна работа или работа през последните четири седмици), 19-64 годишни, по етническа принадлежност – общо за област Шумен и за страната.

Индикатори	Област Шумен	България
Работещи	71.4	75.6
Работещи по етническа група:		
- Българи		80.2
- Турци		65.1
- Роми		47.2

Източник: НСИ, FRA (2020)

Таблица 8. Разлика в равнището на заетостта на платена работа между жените и мъжете по пол и етническа принадлежност (%)

Заети по етническа група (самоопределение)	Мъже	Жени	Разлика в заетостта между мъжете и жените
Българи	83,5	76,8	6,7
Турци	74,2	56,1	18,1
Роми	63,0	30,8	32,2
Общо	80,6	70,5	10,1

Източник: НСИ, FRA (2020)

Поради относително малкия брой на попадналите в извадката лица от област Шумен не можем да приведем дезагрегирани данни по етническа група и по пол, но националните стойности са ориентировъчни и за област Шумен: **заетостта на ромските жени (при 19-64-годишните) е приблизително два пъти по-ниска от тази на ромските мъже.**

За ниската заетост на ромските жени допринасят различни фактори: ниско образование и квалификация, относително по-висок дял на зависимите лица в ромските семейства, за които се грижат жените (деца, болни, възрастни, мъжете), патриархалният ред в много ромски подгрупи, етническа дискриминация.

Данните от проекта на НСИ и Агенцията за основни права на Европейския съюз (FRA) „Нови подходи за генериране на данни за труднодостъпни групи от населението, изложени на риск

от нарушаване на техните права“ от 2020 г. показват, че 26.7% от ромите се чувстват дискриминирани при търсене на работа в сравнение с 15.7% от етническите българи и 10.3% от българските турци.

Младежи на 15-29-годишна възраст извън системите на образование, заетост или обучение (NEETs)

България отчита по-висок от средния за ЕС дял на младежите (15-29 г.), които не работят, не учат и не участват в квалификационни курсове (NEETs) - 19.3% при 14.2% средно за ЕС. Делът на NEETs е много по-висок сред ромите, отколкото сред неромите - повече от половината от ромските младежи остават без работа, не учат и не се обучават професионално в сравнение с около една десета от етническите българи.

Разпределението на **NEETs** по етническа група в страната през 2020 г. е следното: **българи 11.7%; турци 22.5%; роми 53.6%; общо за страната 19.3%.**

Освен принадлежността към етническо малцинство, полът също играе важна роля за риска от попадане в групата на NEETs. Уязвимостта на младите жени от ромски произход и на тези, които се определят като турци, е по-висока от тази на етническите българки. Разликата в дела на младите хора във връзка с заетост, образование и квалификация между ромите и етническите българи е значителна и е особено силно изразена сред жените: **69.8% от младите ромски жени не работят, не учат и не участват в професионално обучение** в сравнение с 14.4% и 30.5% от младите етнически българки и туркини съответно (НСИ и FRA 2020).

Интензивността на безработицата в домакинството е свързана с риска от попадане в групата на лицата във връзка с образование, заетост и квалификация. Само 5.3% от младите етнически българи от семейства с нисък интензитет на безработица са NEETs в сравнение с 26.4% от младите роми от подобен произход. В групата на семействата с най-висок интензитет на безработица (където повече от 80.0% от активните членове са безработни) 80.9% от младите роми не работят, не учат и не участват в професионално обучение в сравнение с 56.7% от етническите българи в същата възрастова група (НСИ и FRA 2020).

Неизползването на компютър или таблет увеличава риска младите хора (на възраст 15-29 години) да се присъединят към групата на тези във връзка с заетост, образование или обучение. Това може да се дължи както на липсата на търсените от работодатели компютърни умения, така и на липсата на устройство у дома (особено в условията на масово преминаване към дистанционна работа поради пандемията от КОВИД-19).

Липсата на компютърни умения или достъп до устройство увеличава непропорционално риска между големите етнически групи: 45.5% от етническите българи, които не използват компютър/таблет, са NEETs в сравнение с 63.7% от ромите, които не използват компютър; една трета (33.9 %) от ромите с компютърни умения са NEETs в сравнение с 8.5% от етническите българи с подобни компетенции. Тези данни показват, че **вероятно дискриминацията по етнически признак** при търсене на работа също е от значение за най-високия дял на ромите на 15-29-годишна възраст сред лицата извън системите на образование, заетост и обучение.

5. Здравеопазване

Високите директни плащания за медицински услуги и лекарства и липсата на здравно осигуряване за значителна част от населението са основните пречки, когато става въпрос за достъп до здравни грижи, поради относително високия дял на лицата с ниски доходи, както и поради факта, че неосигурените лица трябва да плащат за всяка основна медицинска помощ, която им се предоставя.

В област Шумен проблем е и достъпът до базисна и специализирана медицинска помощ поради **недостиг на общопрактикуващи лекари и медицински специалисти**: на един лекар в областта се падат средно 337 пациенти при средно 233 души на лекар за страната (областта е на 21-място от 28 области по осигуреност с лекари). Проблемът с достъпа до общопрактикуващ лекар и специализирана медицинска помощ е най-остър в селата, отдалечени от големите градове. По-ниски от средната за страната са и осигуреността с болници и болнични легла на 1000 души от населението, както и достъпът до аптеки и медицински лаборатории.

В област Шумен работят **19 здравни медиатори-роми**, които осъществяват връзката на здравнонеосигурените роми със системата на здравеопазване; грижат се за повишаване на здравната култура и родителските умения на бременните ромски жени и майките с малки деца; подпомагат извършването на здравна профилактика, особено при ваксинирането на ромските деца и децата от селата и при превенцията на ранна и извънредно ранна раждаемост. В условията на разпространение на епидемията от КОВИД-19 здравните медиатори участваха активно в организацията и прилагането на санитарно-хигиенните мерки в ромските махали и в селата; в предоставянето на научно доказана информация за превенцията на заболяването сред ромските общности; в организирането на изработването и разпределянето на защитни маски от плат в началото на епидемията; както и при получаването и разпределянето на хуманитарна помощ (храни и лекарства), изпращана най-често от роми от областта, работещи в западна Европа.

По данни на Районната здравноосигурителна каса Шумен, 22.4% от населението на област Шумен са с прекъснати здравноосигурителни права, при 13.7% средно за страната.

Ромите са особено уязвими, тъй като са свръхпредставени и в групата на лицата без здравна осигуровка, и при тези с висок риск от бедност, и сред нерегистрираните в листите на общопрактикуващите лекари. Един от всеки десет роми в България не е регистриран при общопрактикуващ лекар. Само четири от десет роми във възрастовата група 18-65 години, за която се очаква огромното мнозинство да са заети, са здравноосигурени.

Поради липса на официални данни за здравнонеосигурените лица дезагрегирани по етнически признак, ще използваме като ориентировъчни данните за населението на страната от изследването на НСИ и Агенцията на ЕС за основни права (FRA) „Нови подходи за събиране на данни за труднодостъпни групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“ (2020 г.) (виж табл. 9).

Таблица 9. Дял на здравноосигурените лица от всички възрасти, както и на лицата на възраст 16 и повече години и на 18-65 години по етническа група (%)

Здравноосигурени	Българи	Турци	Роми	Общо
Всички възрасти (0+)	90.1	78.2	62.2	86.3
16+ годишни	88.6	74.4	46.5	84.0
На възраст 18-65 години	84.5	67.4	39.3	78.5

Източник: НСИ, FRA (2020)

Малкият дял на здравноосигурените роми се дължи главно на ниската заетост на постоянно място на представителите на тази етническа група, както и на високия дял на заетите в неформалната икономика, където рискът работодателите да не плащат здравни и пенсионни осигуровки на заетите е голям. В същото време масовата и дълбока бедност на ромите възпрепятства мнозинството от тях да се самоосигуряват редовно, а възстановяването на прекъснатите здравноосигурителни права е недостъпно за огромна част от населението на страната с по-ниски от средните доходи поради тежките условия, предвидени в ЗЗО.

Ограниченият обхват на здравно осигуряване, непълният обхват на ромите от общопрактикуващите лекари, високата цена на медицинските услуги и лекарствата ограничават достъпа им до здравеопазване. Ромите много по-рядко от представителите на останалите етнически групи търсят медицинска помощ: съобщават, че през 12-те месеца преди проучването са посетили своя общопрактикуващ лекар 62,8% от етническите българи, 57,0% от турците и само 41,0% от ромите, а съответно 27,6%, 23,2% и 13,6% са посетили медицински специалист или хирург. **Около една трета от ромите (30,7%) никога през живота си не са посещавали медицински специалист или хирург** в сравнение с 13,5% от цялото население.

Редкият контакт с общопрактикуващ лекар и с други медицински специалисти, наред с ниското образование на мнозинството роми, обясняват по-ниската здравна култура на мнозинството от ромската етническа група, но те са и детерминанти за по-голямо недоверие към лекарите и за честите откази за ваксинации и други форми на профилактика. **Увеличаването на броя на лекарите и медицинските специалисти-роми** би имало позитивен ефект за провеждането на профилактика и лечението на болестите не само в ромската общност, но и за цялото население. Оценката на потребностите на ромите в област Шумен, осъществена от местните активни групи показва, че и потребността от още здравни медиатори в селата е голяма.

Детско здраве

Здравното осигуряване на децата в България (от 0 до навършването на 18 години) се покрива от държавния бюджет. Родителите не заплащат потребителска такса за преглед при личния лекар/ педиатъра или специалист (вкл. по дентална медицина) и за болнично лечение, ако имат направление от личния лекар. Безплатни са профилактичните прегледи и лабораторни изследвания на децата и всички задължителни имунизации за деца до 18 години, утвърдени със закон и включени в програмата на НЗОК „Детско здравеопазване“.

Ако обаче родителите/настойниците не са избрали общопрактикуващ лекар/педиатър за детето или ако в населеното място, в което то живее няма общопрактикуващ лекар и детето не е вписано в списъка на общопрактикуващите лекари в друго населено място,

родителите/настойниците на детето трябва да заплатят потребителска такса и пълната такса за медицински преглед/здравна услуга при специалист. Същото се отнася и за случаите, когато детето няма направление от личния лекар.

Като се има предвид фактът, че ромските деца по-често от мнозинството живеят в домакинства, в които възрастните нямат валидна здравна застраховка или нямат личен лекар, те са изложени на риск да не са записани при общопрактикуващ лекар по-често от децата от мнозинството. Слабата информираност на родителите за правата на техните деца или за условията за ползване на тези права допълнително увеличава рисковете за здравето на ромските деца.

Задължителните ваксини са безплатни за децата. Въпреки това 8,5% от ромските деца на възраст от 0 до 2 години не са били ваксинирани, а родителите на други 8,4% отговарят, че не знаят дали детето е ваксинирано. Тези стойности са двойно по-високи, отколкото за общото население, които са съответно 2.3 и 4.8% (НСИ, FRA 2020).

България е на едно от първите места в Европа по отношение на ранните раждания. Ромските жени и момичета са изправени пред много по-висок риск да станат майки в юношеска възраст в сравнение с неромите. В световен мащаб раждаемостта в юношеска възраст е характерна за жените сред всички етнически групи, изложени на бедност и социално изключване.

6. Жилищни условия

Голяма част от ромите живеят в тежки жилищни условия: пренаселени, с ограничен достъп на баня, тоалетна и топла вода в жилището, с течаш покрив или влажни стени и подове. Почесто от останалите български граждани ромите живеят в квартали изложени на големи екологични или социални рискове.

Мнозинството роми живеят в сегрегирани квартали, в които административните услуги и възможностите за удовлетворяване на основни блага, като качествено образование и здравеопазване, гарантиране на личната и имуществената неприкосновеност, възможностите за спорт и здравословен отдих, са ограничени. Това затруднява социализацията на децата и младежите, получаването на равностойно образование и квалификация, води до повишен риск от влошаване на физическото и психическото здраве, до висока (продължителна) безработица и до предаване на бедността на следващите поколения.

В Шуменска област много от обособените квартали, населявани с роми, изглеждат по-добре от средните за ромското население в страната. Висок е дялът на ромите, инвестиращи в благоустройството на домовете си основната част от спестяванията, генерирани от работата им в чужбина. В някои Шуменски общини ромските квартали са включени в кадастралните регистри и карти и в подробните устройствени планове.

Проблемът с липсата на документи за собственост на много ромски жилища е остър, особено в градовете – това изправя голяма част от ромите пред риск да не получат адресна регистрация, без която не могат да си извадят или да подновят личните си документи. Лицата без лични документи са лишени от основни права: не могат да започнат работа на постоянно място; не могат да се запишат в регистрите при общопрактикуващ лекар; не могат да запишат децата си в детска ясла, градина или в училище; не могат да ползват социални помощи и услуги и т.н.

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

Друг проблем, общ за населението в област Шумен, е свързан с техническата инфраструктура, особено в селата: делът на населението с достъп до обществена канализация остава нисък, като през 2019 г. достига 58,0% (при 76,4% в страната). Делът на домакинствата, чиято канализация е свързана с пречиствателна станция, е 54,4% (при 64,6% в страната).

Проблем е и липсата на зелени места за отдих, детски и спортни площадки, поддържането на уличните настилки, на уличното осветление и на съществуващата техническа инфраструктура в обособените ромски квартали и в селата.

Жилищни лишения

Показателят „жилищни лишения“ оценява дела на лицата, живеещи в жилища, които са твърде тъмни (недостатъчно дневна светлина през прозорците), с течащ покрив и/или влажни стени или подове, без душ или баня в помещението или без тоалетна в жилището. В такива жилища живее 18.7% от българското население и 28.6% от населението в област Шумен.

Пренаселеността е друго измерение на лошите жилищни условия. По данни на Евростат през 2019 г. средният брой стаи на човек в България е 1,1 в големите градове, 1,3 в малките градове и в предградията и 1,4 в селските райони. И в трите категории на степента на урбанизация България е значително под средната стойност за ЕС-28 (1,6 стаи на човек средно за 27-те държави членки). В условия на пренаселеност живее 34.8% от населението на страната и 26.2% от населението на област Шумен.

Количествените данни за жилищните условия в област Шумен и в страната са от изследването на НСИ и Агенцията на ЕС за основни права (FRA) „Нови подходи за събиране на данни за труднодостъпни групи от населението, изложени на риск от нарушаване на техните права“ (2020 г.) (виж табл. 10).

Таблица 10. Жилищни условия на населението в област Шумен и в страната през 2020 г. по етническа група (самоопределение) (%)

Индикатори	Област Шумен	България
Лица в жилищни лишения (тъмни, с течащ покрив и/или влажни стени или подове, без душ, баня или тоалетна в помещението)	28.6	18.7
- Българи		11.7
- Турци		29.6
- Роми		65.8
Лица без достъп до течаща вода вътре в жилището	1.9	3.4
- Българи		1.6
- Турци		2.8
- Роми		18.1
Лица без тоалетна, душ или баня в жилището	12.6	8.7
- Българи		3.7
- Турци		12.5
- Роми		46.1

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

Лица в жилища с течашц покрив и/или влажни стени или подове, или с изгнили рамки на прозорците или врати	3.3	4.5
- Българи		2.1
- Турци		4.1
- Роми		23.5
Лица в пренаселени жилища	26.2	34.8
- Българи		30.3
- Турци		34.0
- Роми		71.5
Лица в квартали с екологични проблеми (дим, прах, неприятни миризми или замърсяване)	22.5	17.0
- Българи		13.5
- Турци		13.0
- Роми		49.0

Източник: НСИ, FRA (2020)

Поради относително малкият брой на ромите от област Шумен, попаднали в извадката на изследването, данните за жилищните им условия трябва да се интерпретират предпазливо. Във всеки случай, отговорите са субективни преценки, които показват, че значителна част от ромите в областта оценяват жилищните условия, при които живеят по-високо от ромите в останалата част на страната.

7. Дискриминация

Българското законодателство забранява пряката и непряката дискриминация на оновата на расов или етнически произход в областта на заетостта и професиите, образованието, социалната защита, включваща здравеопазването, социалното благополучие, предлагането и достъпа до стоки и услуги, включително жилищното настаняване. В същото време някои поправки в различни закони или подзаконовни нормативни актове могат да изложат уязвими лица и групи на неравно третиране или на ограничен достъп до социалните блага – това е институционална дискриминация, независимо дали е целенасочена или непроизволна.

Красноречив пример за институционална дискриминация е нежеланието на работодател да назначи на работа ром просто заради етническата му принадлежност. По-малко дискутиран и познат случай на институционална дискриминация е промяната в Закона за адресна регистрация от 2011 г. – тогава се въвеждат допълнителни процедурни изисквания във връзка с регистрацията по постоянен или настоящ адрес. Тези допълнителни изисквания включват наличието и представянето на актовете за собственост и/или договорите за наем в общинските служби по гражданска регистрация от лицата, които искат постоянен или настоящ адрес, както и декларации за съгласие от собственика на имота, заверени от нотариус, в случай че заявлението за регистрация е подадено от наемателя/ползвателя, а не от собственика. Поради липса на такива документи от 2011 г. до края на 2021 г. близо 240 000 български граждани, мнозинството от които роми, не са могли да получат адресна регистрация, в резултат на което не са получили право да подновят изтеклите си лични карти или да получат лични документи при навършване на законоопределената възраст. Липсата на лична карта прави невъзможно упражняването на каквито и ба било граждански права в страната.

Съгласно законодателството на Европейския съюз, пространствената и училищната сегрегация представляват дискриминация, дори ако не са предизвикани умишлено от управляващите. По силата на Директива 2000/43/ЕО на Европейския съюз от 29 юни 2000 г. относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход („Директивата за равенството между расите“) Европейската комисия започна производства за установяване на нарушение срещу три държави (Чешка република, Унгария и Словакия) поради училищна сегрегация на ромски деца. В България около две трети от ромите са изложени на пространствена и училищна сегрегация. Подобно е положението и в област Шумен.

Речта на омраза (включително онлайн) и индивидуалната дискриминация могат да нанесат не по-малко вреди, отколкото институционалната дискриминация. Доказано е, че децата от бедни малцинствени общности, за които в обществото има изградени негативни стереотипи и нагласи, още в ранна възраст стават жертва на такава дискриминация. В резултат от пренебрежението, омаловажаването на способностите им и незачитането на постиженията им, много от тях развиват понижена самооценка, неувереност в способностите си, висока тревожност, склонност към депресия или агресивни прояви, нежелание да ходят на детска градина и/или училище, ниска мотивация за учене и лични постижения, проблеми при концентрацията на вниманието и др., които обективно водят до по-голям риск от ранно напускане на училище, продължителна безработица, бедност и социално изключване, както и до предаване на бедността на следващото поколение. Именно затова е наложително осъзнаването на всекидневния расизъм, на който са изложени ромите и полагането на системни усилия за преодоляването му, включително и чрез санкционирането на крайните прояви на антициганизма чрез наказателното право.

По данни от изследването на НСИ и FRA (2020), 5% от общото население на страната и 2.5% от населението на област Шумен на възраст 16 и повече години съобщават, че през последните 12 месеца преди интервюто са се чувствали дискриминирани на каквото и да е основание (цветя на кожата, етнически произход, религия или религиозни убеждения, пол, възраст, увреждане, сексуална ориентация, полова идентичност, друга причина), в която и да е област на живота (образование – лично или по отношение на децата им, при търсене на работа или на работното място, при нужда от медицинска помощ, при опит за закупуване или наемане на жилище, при взаимодействие с административни служби или с предоставящите обществени услуги, при посещение на бар, ресторант, хотел, пазаруване или в обществения транспорт). Нито един ром на област Шумен, обаче, не е заявил, че се е чувствал дискриминиран на каквото и да е основание в която и да е област на живота през изминалата година преди изследването.

Въпреки че никой не оспорва субективната оценка на респондентите, данните от анализите на медийното съдържание и политическия дискурс в страната, множество социологически изследвания, както и докладите на местните активни групи за оценка на потребностите на ромите в различни общини на Шуменска област показват, че неравното третиране на ромите и речта на омраза срещу тях не са изключение и че те самите често изразяват притеснения и гняв за случаи на дискриминация и расизъм срещу членове на общността им или срещу тях самите. Индикаторът за субективно възприемане на ромите дали са били жертва на дискриминация ще се изследва специално по препоръка на Европейската комисия и ще присъства задължително в оценката на напредъка по изпълнението на националните и местни стратегии за равенство, приобщаване и участие. Тъй като относително малък брой роми от

област Шумен са включени в извадката на цитираното по-горе изследване, ще представим само данните за страната.

През 2020 г. **16.5% от ромите**, 2.7% от турците и 0.3% от българите на възраст 16 и повече години са заявили, че през годината преди провеждане на изследването е имало поне един случай, при който **са се чувствали жертва на дискриминация въз основа на етническия им произход, цвета на кожата или религията**, която изповядват в която и да е област на живота (образование – лично или по отношение на децата им, при търсене на работа или на работното място, при нужда от медицинска помощ, при опит за закупуване или наемане на жилище, при взаимодействие с административни служби или с предоставящите обществени услуги, при посещение на бар, ресторант, хотел, пазаруване или в обществения транспорт). Най-висок е дялът на **ромите**, които декларират, че са се чувствали **дискриминирани при търсене на работа - 26.7%**.

Между представителите на големите етнически групи в страната съществуват големи разлики както при ситуациите, в които са се чувствали дискриминирани, така и по честотата на дискриминационните прояви, и по основанието за тях (вж. Табл. 11).

Таблица 11. Дял на хората (16+ години), които са се чувствали дискриминирани на каквото и да е основание, по дискриминационна ситуация и етническо самоопределение (%)

Индикатори	Българи	Турци	Роми	Общо
При търсене на работа	15,7	10,3	26,7	17,2
На работното място	1,5	2,8	11,3	2,2
При контакт с училищните власти	(0,3)	(1,0)	10,6	1,4
При достъпа до здравни услуги	1,8	2,8	11,2	2,4
При търсене на жилище	6,5	(10,8)	(17,7)	7,4
При контакт с администрацията	1,9	2,7	16,1	2,9
В бар, ресторант, хотел, при пазаруване, в обществения транспорт	1,0	1,3	6,2	1,5

Източник: НСИ, FRA (2020)

Ромите най-често са се чувствали дискриминирани във всички основни области на живота, включени в изследването, в огромното мнозинство от случаите – на основание етническата им принадлежност.

III. ВИЗИЯ

Противодействието на разпространението на расизма¹⁷ и дискриминацията на основание на националния или етническия произход, цвета на кожата, езика или религията, наред с пола, възрастта, уврежданията и др., защитава човешкото достойнство, жизнените перспективи и благоденствието на голяма част от населението.

Противодействието на антициганизма като специфична форма на расизма и на дискриминацията на всякакво основание, включително на етническа основа, е път за

¹⁷ Съгласно Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността към Съвета на Европа, *расизъм* означава „убеждението, че на основания като раса, цвят, език, национален или етнически произход може да се обоснове презрение към лице или група от лица или схващане за превъзходство на лице или група от лица“.

постигане на по-голяма социална справедливост, намаляване на социалните неравенства и устойчиво политическо, икономическо и социално развитие в демократичното общество.

IV. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

В сравнение с предишната стратегия за интеграция на ромите (2012-2020), която имаше четири основни цели в областта на образованието, заетостта, здравеопазването и жилищните условия, настоящата стратегия включва три допълнителни основни цели в областта на равенството, приобщаването и участието. Освен това тя задава количествени целеви показатели за наблюдение и измерване на напредъка по постигането им до 2030 г.¹⁸ Заложените целеви резултати показват желаното положение, което държавите членки/областните управи ще се стремят да постигнат до 2030 г. във всяка от областите, свързани с равенството, приобщаването и участието на ромите.

Хоризонтални цели и целеви резултати до 2030 г.

1. Противодействие и предотвратяване на антициганизма и дискриминацията

1.1. Намаляване поне наполовина на дела на ромите, които са били подложени на дискриминация

- Да се гарантира, че до 2030 г. по-малко от 13% от ромите са подложени на дискриминация

1.2. Намаляване с поне една трета на дела на хората от общото население, на които не им е приятно да имат роми за съсед

- Да се гарантира, че до 2030 г. хората, на които не им е приятно да имат за съсед роми са по-малко от 30%;
- През 2020 г. 46% от цялото население са заявили, че не им е приятно да имат роми за съсед.

2. Социално-икономическо приобщаване: Намаляване на бедността и социалното изключване с цел премахване на социално-икономическите различия между ромите и общото население

2.1. Намаляване поне наполовина на разликата в равнището на бедност между ромите и общото население

- Да се гарантира, че до 2030 г. по-голямата част от ромите ще преодолеят бедността;

2.2. Намаляване поне наполовина на разликата в бедността между ромските и другите деца

- Да се гарантира, че до 2030 г. половината от ромските деца ще преодолеят бедността;

¹⁸ Наборът от показатели, който ще се използва за измерване на напредъка към постигането на тези цели, е разработен от Работна група за изработване на показатели за интеграцията на ромите и за докладване по въпросите, свързани с ромите, координирана от Агенцията на ЕС за основните права (FRA). В Работната група членуват националните звена за контакт по въпросите на ромите от 20 държави членки, както и представители на статистическите служби и на Европейската комисия. Наборът от показатели е съгласуван с индикаторите и заложените целеви резултати, разработени в рамките на съответните инициативи на ЕС за периода до 2030 г., както и с целите за устойчиво развитие (ЦУР).

3. Насърчаване на участието на ромите чрез овластяване, сътрудничество и доверие.

3.1. Осигуряване на участието на ромски активисти и НПО като пълноправни членове в областните комитети за мониторинг на всички програми, насочени към нуждите на ромските общности

3.2. Насърчаване на участието на ромите в политическия живот на областно и общинско равнище

- Да се гарантира, че ромите се регистрират като избиратели, гласуват, участват в избори като кандидати.

Секторни цели и целеви резултати до 2030 г.

4. Увеличаване на ефективния равен достъп до качествено образование

4.1. Намаляване поне наполовина на разликата в участието в образование и грижа в ранна детска възраст (3-6 годишни)

- да се гарантира, че до 2030 г. поне 75 % от ромските деца са обхванати от предучилищното образование;
- участие в образованието и грижите в ранна детска възраст (3-6 годишни): роми 58 % ; общо население 77 % (разлика 19 процентни пункта).

4.2. Намаляване на разликата при завършилите средно образование с поне една трета

- да се гарантира, че до 2030 г. над половината от ромските младежи ще завършат поне средно образование;
- завършили средно или по-високо образование: роми 28 % ; общо население 84% (разлика 56 процентни пункта).

4.3. Намаляване поне наполовина на дела на ромски деца, посещаващи сегрегирани училища

- да се гарантира, че до 2030 г. по-малко от едно на всеки три ромски деца посещава училище, в което повечето или всички деца са роми;
- ромски деца, посещаващи училища, в които повечето или всички деца са роми в България: 64 %.

5. Увеличаване на ефективния равен достъп до качествена и устойчива заетост

5.1. Намаляване поне наполовина на разликата в заетостта

- да се гарантира, че до 2030 г. поне 60% от ромите в област Шумен имат платена работа

5.2. Намаляване наполовина на разликата в заетостта между половете при ромите

- да се гарантира, че до 2030 г. поне 45 % от ромските жени имат платена работа

5.3. Намаляване наполовина на разликата в дела на незаетите с работа, учене или обучение

- да се гарантира, че до 2030 г. по-малко от един на всеки трима ромски младежи не е зает с работа, учене или обучение;
- дял на незаетите с работа, учене или обучение (16—24 години): роми 54 %; общо население 19 % (разлика 35 процентни пункта).

6. Подобряване на здравето на ромите и повишаване на достъпа им до качествени здравни и социални услуги

6.1. Намаляване наполовина на разликата в продължителността на живота между роми и не-роми в областта

- да се гарантира, че до 2030 г. ромските жени и мъже живеят 5 години по-дълго;
- разлика в очакваната продължителност на живота при раждането (общо население спрямо ромите) ромски жени 10,4 години; ромски мъже 10,2 години.

7. Увеличаване на ефективния равен достъп до подходящи несегрегирани жилища и основни услуги

7.1. Намаляване поне с една трета на разликата по отношение на дела на обитателите на жилища с изключително лоши условия

- да се гарантира, че до 2030 г. по-голямата част от ромите в област Шумен не обитават жилища с изключително лоши условия;

7.2. Намаляване наполовина на разликата в пренаселеността

- да се гарантира, че до 2030 г. по-голямата част от ромите вече не живеят в пренаселени домакинства;
- пренаселеност: роми 72%; общо население 35% (разлика 37 процентни пункта.

7.3. Гарантиране, че поне 95% от ромите имат достъп до течаща вода

- достъп до течаща вода в домакинството: роми 82%, общо население: 97%.

V. ПРИНЦИПИ

- **Партньорство и съгласуваност** - активно взаимодействие и синхронизиране между органите на областната и общинските власти и централната власт, областните и общинските институции, предоставящи базисни услуги на населението на област Шумен, защитаващи правата на гражданите и законността в страната, с работодателите и гражданското общество, с активното участие на ромски НПО, сдружения и активисти, за постигане на целите, заложиени в Стратегията;

- **Приемственост** - изпълнение на Стратегията независимо от политическия, социалния и икономическия контекст и гарантиране на целенасоченост, последователност и устойчивост при прилагане на политиките;

- **Иновативност** - формулиране на нови подходи, мерки и дейности за постигане на целите, заложиени в Стратегията

- **Измеримост, отчетност и устойчивост на резултатите** - поставяне на ясни и измерими количествени показатели за напредък по основните стратегически цели, осигуряване на дългосрочни ползи/ ефекти от постигнатите резултати;

- **Прозрачност и отчетност на мерките и резултатите;**

- **Активно участие на ромите** в изработването, обсъждането, изпълнението и мониторинга на Стратегията.

VI. ПРИОРИТЕТИ

1. Противодействие и предотвратяване на антициганизма и дискриминацията

1.1. Намаляване поне наполовина на дела на ромите, които са били подложени на дискриминация

1.2. Намаляване с поне една трета на дела на хората от общото население, на които не им е приятно да имат роми за съседи

Специфични цели:

- 1.3. Превенция, противопоставяне и защита на гражданите от прояви на расизъм и ксенофобия, включително с наказването на такива прояви с ефективни, пропорционални и възпиращи санкции и справедливо и адекватно третиране на жертвите.
- 1.4. Развитие на чувствителността, превенция, разкриване и наказване на речта на омраза, включително онлайн.
- 1.5. Развитие на чувствителността, превенция, идентифициране и медико-социална рехабилитация на жертви на трафик и домашно насилие.

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Подобряване на сътрудничеството и координацията на дейностите на областно и общинско ниво с правосъдните и правоохранителните органи, образователните институции, местните медии и структурите на гражданското общество с цел развиване на чувствителността към проявите на расизъм, дискриминация, престъпления от омраза и реч на омраза; наказването на такива прояви с ефективни, пропорционални и възпиращи санкции и справедливо и адекватно третиране на жертвите;
 - Осигуряване на по-ефективен достъп до защита от дискриминация, тормоз, физическо насилие и трафик на лицата от уязвими групи и общности, включително от ромите, посредством разширяване на достъпа до правни услуги, предоставяни по проекти, финансирани от европейските фондове по Плана за действие на ЕС за борба с расизма 2020-2025 и ЕСФ+;
 - Въвеждане на пилотен проект за „гореща линия за първична правна помощ“ и на междуобщински центрове за правно консултиране;
 - Засилване на превентивните дейности с цел ограничаване трафика на хора: повишаване на информираността, сензитивността и уменията за идентифициране на рискови ситуации за трафик на хора; идентифициране на жертвите на насилие и трафик и насочването им към психологическа и социална подкрепа; обучаване на доброволци-роми за реализация на превентивните мерки с цел ограничаване на домашното насилие и трафика на хора;
 - Разработване на процедура за набиране на персонал в полицейските структури в област Шумен, която да гарантира, че съставът на полицията отразява многообразието на населението, както и на рамка за диалог между полицията и членовете на малцинствените групи. Периодичен мониторинг за спазването на процедурата.
- 2. Социално-икономическо приобщаване: Намаляване на бедността и социалното изключване с цел премахване на социално-икономическите различия между ромите и общото население**
- 2.1. Намаляване поне наполовина на разликата в равнището на бедност между ромите и общото население
 - 2.2. Намаляване поне наполовина на разликата в бедността между ромските и другите деца

Специфични цели:

- 2.3.** Намаляване наполовина делът на лицата без адресна регистрация и без лични документи в област Шумен, както и на тези в риск да останат без адресна регистрация и лични документи.
- 2.4.** Намаляване наполовина делът на ромите с висше образование, заети на длъжности, изискващи по-ниска образователна степен и съответно с по-ниско трудово възнаграждение (на работа в местните институции и власти). Повишаване на доходите от трудова дейност, свързана с предоставяне на общностни, социални, здравни и медиаторски услуги.
- 2.5.** Намаляване наполовина делът на ромите в домакинства с тежки материални лишения (2020 г.: общо за страната – 19.4%; роми – 62%)
- 2.6.** Намаляване наполовина делът на децата роми (0-17 години) в домакинства с тежки материални лишения (2020 г.: общо за страната – 38.5%; роми – 77.8%)

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Създаване на работна група за координиране на действията по изпълнението и за мониторинг на изпълнението на областната и общинските стратегии за равенство, приобщаване и участие на ромите с участието на областни и общински експерти, представители на областните и общинските институции, местните активни групи за интеграция на ромите, структури на гражданското общество и активно участие на ромски НПО, ромски сдружения, роми-медиатори и активисти;
- Областният управител да се включи в дейности в подкрепа на Омбудсмана на Република България и правозащитните организации и да ангажира и депутати от област Шумен за внасяне на промени в Закона за гражданската регистрация с цел облекчаване на процедурните изисквания във връзка с регистрация по постоянен или настоящ адрес или пълна отмяна на поправките в Закона от 2011 г., внесени с цел намаляване на предизборните измами¹⁹;
- Областният управител да подкрепи ресорните министри по здравеопазване и по труда и социалната политика, както и да мотивира депутати от област Шумен, за публично обсъждане и внасяне на предложение за повишаване на трудовото възнаграждение на специалистите, предоставящи здравни и социални грижи и услуги (медицински сестри, акушерки, санитарни работници, здравни, образователни, социални и трудови медиатори роми, общностни работници и др.) с цел справедливо оценяване на трудовите дейности в областта на грижите и услугите и намаляване на разликите в заплащането на труда на специалистите с висше или специализирано образование въз основа на неравенство при заплащането на труда на жените и мъжете, както и на ромите и останалото население на страната;
- Работната група за мониторинг на изпълнението на областната и общинските стратегии за равенство, приобщаване и участие на ромите с участието на областни и общински експерти от ГРАО, административно и териториално устройство и жилищна политика, да събере и анализира актуалната информация за лицата без адресна регистрация и без лични документи на територията на област Шумен, както и делът на

¹⁹ В резултат от тези промени в ЗГР, близо 240 000 български граждани без адресна регистрация нямат лични документи (по информация от Омбудсмана на Република България, юни 2022), което на практика ги лишава от всички граждански права. Мнозинството от тези 240 000 лица са роми.

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

- ромските домакинства без изрядни документи за собственост на жилищата, които обитават и да изработят областна и общински програми за решаването на проблемите свързани с издаване на адресна регистрация и лични документи на оцетените лица;
- Работната група за мониторинг на изпълнението на областната и общинските стратегии за равенство, приобщаване и участие на ромите да направи справка за ромите с висше и средно образование, назначени в местната администрация и институции на длъжности, изискващи по-ниска образователна степен и съответно с по-ниско трудово възнаграждение и да предложат мерки за промяна на това положение;
 - Назначаване на повече роми като учители, педагогически и психологически специалисти, логопеди, възпитатели и помощен персонал в детските градини, училищата и центровете за образователна подкрепа с цел засилване на доверието на ромските родители към образователните институции, по-лесна адаптация на ромските деца към училищния живот и намаляване на риска от преждевременно напускане на училище от ромските деца и младежи.
- 3. Насърчаване на участието на ромите чрез овластяване, сътрудничество и доверие.**
- 3.1. Осигуряване на участието на ромски активисти и НПО като пълноправни членове в областните комитети за мониторинг на всички програми и политики, насочени към нуждите на ромските общности**
- 3.2. Насърчаване на участието на ромите в политическия живот на областно и общинско равнище**

Специфични цели:

- 3.3.** Увеличаване дела на студентите роми във всички специалности на висшето образование, насочени към правосъдието и правоприлагането, предоставянето на медицински, образователни и социални услуги, развитие и прилагане на цифровите технологии, журналистика, културата и изкуството, както и в останалите научни дисциплини и специалности. Назначаване на завършилите стипендианти на област Шумен в местните институции.
- 3.4.** Увеличаване на броя на здравните, социалните, трудовите и образователните медиатори-роми с цел покриване на потребностите от съответните услуги в селата, в някои регионални бюра по труда, в общинските болници и медицински центрове на територията на област Шумен.
- 3.5.** Повишаване на дигиталните умения на ромите-медиатори, студентите-роми, завършили средно образование млади ромски мъже и жени във от образование, обучение и заетост.

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Създаване на областен образователен фонд за повишаване дела на студентите и завършващите висше образование от уязвими групи, с акцент върху младежите от малцинствени етнически групи, за които официалният български език не е майчин и които са от семейства в риск от бедност, но неизключващи и представители на други уязвими групи, при ясни правила за разпределение на фонда с цел средствата да достигнат до най-уязвимите и да бъдат справедливо разпределени по пера (за

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

подготвителни курсове за влизане във ВУЗ, стипендии, средства за закупуване на необходимите учебни материали, за покриване на режийните разходи);

- Стартиране на пилотен проект за повишаване на дигиталните умения на ромите-медиатори, студентите-роми от област Шумен, завършили средно образование млади ромски мъже и жени във от образование, обучение и заетост чрез включването им в специализираните курсове за ИТ специалисти и уеб програмисти на SOFTWARE Academy (с поемане на разходите за записване на курсовете и свързаните с обучението разходи по проект на област Шумен, финансиран от европейските фондове);
- Назначаване на роми-консултанти/експерти по етническите въпроси на областно и общинско ниво, както и за членове на работните групи и комитети за изработване, изпълнение и мониторинг на областни и общински политики, мерки, програми, проекти и при разпределението на средствата за осъществяването им;
- Увеличаване броя на здравните, образователните, социалните и трудовите медиатори роми, предоставящи услуги в селата, в училища и детски градини с голям брой ромски деца и деца от уязвими общности с близък до ромския социален статус, в общинските болници и в някои регионални бюра по труда;
- Подкрепа на дейността на структури на гражданското общество, ангажирани в дейности за повишаване капацитета и способностите на местните ромски общности за справяне с проблемите на маргинализацията и социалното изключване, за приобщаване и включване на ромските деца, младежи и жени във всички сфери и структури на социалния живот;
- Подкрепа на включването на роми в изборителните листи и в изборителните комисии по провеждане на избори.

Секторни цели и целеви резултати до 2030 г.

4. Увеличаване на ефективния равен достъп до качествено образование

4.1. Намаляване поне наполовина на разликата в участието в образование и грижа в ранна детска възраст (3-6 годишни)

4.2. Намаляване на разликата при завършилите средно образование с поне една трета

4.3. Намаляване поне наполовина на дела на ромски деца, посещаващи сегрегирани училища

Специфични цели:

4.4. Осигуряване на условия за придобиване на дигитални умения на всички деца, които не разполагат с подходящи електронни устройства и/или достъп до интернет, или нямат обособено място за учене в дома

4.5. Осигуряване на условия всички училища в област Шумен да бъдат безопасно място, в които няма тормоз, расизъм и дискриминация.

Конкретни мерки за постигане на целите:

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

- Въвеждане и развиване на интегрирани услуги за образование и грижи в ранна детска възраст, които предлагат ефективен и балансиран подход между грижа и образование и достъпни качествени услуги за всички деца и семейства;
- Реализиране на дейности за десегрегация на сегрегирани образователни институции и за създаване на условия за реализиране на мерки за превенция, предотвратяване и преодоляване на процеса на вторична сегрегация;
- Прилагане на ефективен модел за успешна адаптация и плавен преход на детето от семейната среда към детската градина, включително чрез инвестиции в подкрепяща, безопасна, мултикултурна, интерактивна среда съвместно със семейството, което да подкрепи детето в период на преход;
- Допълнително обучение по български език за децата, чийто майчин език е различен от официалния;
- Поставяне на акцент върху изграждането на социални умения и емоционална интелигентност от ранна възраст, както и за овладяване на ключови компетентности за учене, дигитална грамотност и развитие на способности да се решават проблеми;
- Възпитание в проява на доброта, взаимно уважение, разбирателство и сътрудничество у всички деца. Развитие на умения за справяне с прояви на радикализация и екстремизъм, водещи до разделение, дискриминация, разпространение на фалшиви новини и омраза в обществото, за разпознаване и превенция на трафик на хора, на зависимости към наркотични вещества и др. Включване на деца/ ученици в риск в групи за повишаване на социалните умения за общуване, решаване на конфликти по ненасилствен начин, за намаляване на агресията, включително - на киберагресията;
- Развитие на ценностно-ориентирано поведение за зачитане на човешкото достойнство, свободата, демокрацията, равенството, правовата държава и правата на човека, формиране на толерантност и уважение към етническата, националната, културната, езиковата и религиозната идентичност на всеки ученик и на компетентности за межкултурен диалог;
- Изграждане на среда на доверие и партньорство с родителите за постигане на споделено разбиране за ролята, отговорността и дейностите по сътрудничество за всеки участник в образователната система;
- Повишаване капацитета на педагогическите специалисти за изпълнение на образователните политики, интеграцията на деца от уязвими семейства и общности и работа в мултикултурна среда, както и за прилагане на новите технологии, за облачни ИКТ услуги, за иновативни дигитални методи за преподаване, за интегриране на дигиталната грамотност в преподаването по всички учебни предмети;
- Модернизиране на материалната база, оборудването и дидактическите средства с цел изграждане на стимулираща и подкрепяща развитието на всяко дете образователна среда. Равнопоставен достъп до спортна и културна инфраструктура и обучение;
- Разширяване на обхвата на безплатния транспорт за учениците от професионалните училища; Цялостна подкрепа за достъп до образование на децата и учениците от малките населени места (хранене, транспорт, учебници).

5. Увеличаване на ефективния равен достъп до качествена и устойчива заетост

5.1. Намаляване поне наполовина на разликата в заетостта между роми и не-роми;

5.2. Намаляване наполовина на разликата в заетостта между половете при ромите;

5.3.Намаляване наполовина на разликата в дела на незаетите с работа, учене или обучение роми и не-роми.

Специфични цели:

5.4. Намаляване наполовина на недостига на специалисти, предоставящи базисни социални, здравни, образователни и административни услуги на селското население и на заетите с развиваща работа в ромските общности

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Насочване на ранно отпадналите от образователната система ромски младежи и девойки/млади жени към индивидуални форми на продължаващо обучение с цел завършване на образователен етап;
- Мотивиране на ромски младежи и девойки/ млади жени във връзка с заетост, образование и обучение, както и на продължително отпаднали от пазара на труда роми за активно поведение на пазара на труда (групови срещи за активно поведение на пазара на труда и участие в Ателие за търсене на работа);
- Подобряване на професионалното ориентиране на ромските младежи. Насочване на млади роми, във връзка с образование, обучение и заетост, към професионална подготовка за развитие на професионални умения, търсени от работодателите в областта, както и към развиване на базисните им дигитални умения;
- Повишаване на административния капацитет и чувствителността на служителите в регионалните бюра по труда по въпросите на недискриминацията и общуването в мултикултурна среда. Недопускане на двоен стандарт в прилагането на законите и при предоставянето на качествени услуги по отношение на ромите и близки до тях уязвими групи.

6. Подобряване на здравето на ромите и повишаване на достъпа им до качествени здравни и социални услуги;

6.1.Намаляване наполовина на разликата в продължителността на живота между роми и не-роми в областта.

Специфични цели:

6.2. Намаляване наполовина на детската смъртност в област Шумен и специално тази при ромите и в селата;

6.3. Намаляване наполовина на преждевременната смъртност от предотвратими заболявания.

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Въвеждане на програма за хранителна подкрепа на бременни жени и деца 0-3 години, включваща идентифициране на семейства в хранителна несигурност, консултиране, директна подкрепа за деца до 3-годишна възраст чрез хранителни продукти/ваучери;
- Подкрепа чрез закупуване на пакети с необходими базови продукти за новородени деца от бедни и рискови семейства, идентифицирани от органите по социално подпомагане;
- Повишаване на дела на децата на здравнонеосигурени родители записани в листите на общопрактикуващи лекари/педиатри с помощта на здравните медиатори;

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

- Провеждане на задължителните имунизации на деца (0-17 години) в селища без ОПЛ/ без избран ОПЛ с мобилни екипи съгласно Националния имунизационен календар;
- Осигуряване на по-добър достъп на бременни здравнонеосигурени жени до АГ прегледи. Осъществяване на акушеро-гинекологични прегледи с мобилни кабинети в населени места с компактно ромско население. Провеждане на скринингови изследвания с мобилен мамограф за превенция на рака на млечната жлеза;
- Осигуряване функционирането на мобилни медицински кабинети за нископрагови услуги в села без ОПЛ и на здравнонеосигурени лица в сегрегирани квартали. Провеждане на прегледи за социално значими заболявания с мобилни кабинети - флуорографи, ехографи и клинични лаборатории;
- Дейности по подобряване контрола на туберкулозата сред ромската общност чрез провеждане на скрининг за риска, придружаване и изследване за туберкулоза, подкрепа в процеса на лечение на болните от туберкулоза;
- Дейности по превенция и контрол на ХИВ чрез услуги по анонимно и безплатно консултиране и изследване за ХИВ и сексуално предавани инфекции в КАБКИС и мобилни медицински кабинети.

7. Увеличаване на ефективния равен достъп до подходящи несегрегирани жилища и основни услуги

7.1. Намаляване поне с една трета на разликата по отношение на дела на обитателите на жилища с изключително лоши условия

7.2. Намаляване наполовина на разликата в пренаселеността

7.3. Гарантиране, че поне 95% от ромите имат достъп до течаща вода

Специфични цели:

7.4. Намаляване на екологичния и социалния риск в ромските квартали

Конкретни мерки за постигане на целите:

- Включване на ромските махали и жилищните зони на друго население, живеещо при лоши жилищни условия, близки до тези на сегрегираните ромски квартали, в кадастралните карти и регистри на селищата във всички общини на област Шумен;
- Актуализация на подробните устройствени планове и изработване на нови подробни устройствени планове на съществуващите и новосъздадените /новоотредените терени;
- Отреждане на нови територии за жилищно строителство с възможности за де-концентриране на компактните обособени ромски квартали;
- Проектиране и изграждане/ремонт на техническата инфраструктура в ромските квартали и зони (водоснабдяване, канализация, електрификация, прокарване на високоскоростен интернет, улична мрежа и осветление, благоустрояване);
- Изграждане и рехабилитация на социални жилища;
- Осигуряване на алтернативно жилищно настаняване в случай на изваждане на уязвими семейства от домовете, които обитават;
- Реконструкция/построяване на обекти на социалната инфраструктура в ромските махали с цел подобряване на достъпа до административни, социални, образователни, здравни и културни услуги;

- Изграждане на условия за спорт, игра и отдых в ромските квартали;
- Почистване и рекултивиране на нерегламентирани сметища в близост до ромските квартали. Контрол за недопускане на създаването на нови сметища на мястото на премахнатите.

VII. МЕХАНИЗМИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА РАВЕНСТВО, ПРИОБЩАВАНЕ И УЧАСТИЕ НА РОМИТЕ

През периода 2021—2030 г. фондовете на ЕС ще подкрепят усилията на държавите-членки за насърчаване на социалното приобщаване чрез осигуряване на равни възможности за всички и борба с дискриминацията. Фондовете на ЕС (и по-специално Европейският социален фонд плюс (ЕСФ+), Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР) и Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони) ще насърчат развитието на инфраструктурата и равния достъп до пазара на труда, здравеопазването и социалните грижи, жилищното настаняване и висококачествени, несегрегирани и приобщаващи услуги в областта на образованието и обучението за всички и по-специално за групите в неравностойно положение с акцент върху ромите.

Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР), Кохезионният фонд и Европейският социален фонд+ (ЕСФ+) ще бъдат ключови инструменти за подпомагане на действия, насочени към несегрегирано жилищно настаняване и осигуряване на достъп до приобщаващи и висококачествени основни услуги. Съгласно предложения ЕСФ+, държавите членки трябва да разпределят най-малко 25% от финансирането по линия на ЕСФ+ за мерки за насърчаване на социалното приобщаване и насочването им към най-нуждаещите се.

Селските райони са изправени пред специфични предизвикателства, като например тяхната отдалеченост, евентуалната липса на основни услуги и инфраструктура и по-високия процент на бедност и безработица. Действията на национално равнище за посрещане на предизвикателствата пред уязвимите селски общности се допълват от фондовете на ЕС (Например LEADER, общностният инструмент „от долу нагоре“ на общата селскостопанска политика (ОСП), който се финансира от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и подпомага развиването на приобщаващи селски общности.).

Програмата „Еразъм+“ финансира проекти, допринасящи за интеграцията на хора с малцинствен расов или етнически произход. Европейският корпус за солидарност също може да насърчава дейности за солидарност, насочени към борбата с расизма и дискриминацията, както и по-широкото участие на деца, младежи, учаци и възрастни в развиващо образование, образование през целия живот, търсено от работодателите професионално обучение и развиване на дигиталните умения на ромите от всички възрасти.

Действията на ЕС в областта на спорта също отдават приоритет на проекти, които се борят със стереотипите и дискриминацията на етническа/расова основа и насърчават социалното приобщаване посредством спорт. По линия на програмата „Еразъм+“, специален акцент ще бъде поставен върху масовия спорт, което ще улесни практикуването му от хора от всякакъв произход, включително хора с малцинствен расов или етнически произход. Секторът на културата — от музиката до киното и сценичните изкуства — представлява мощен инструмент за популяризиране на приобщаването и борба с расизма.

Като част от Next Generation EU, новият Механизъм за възстановяване и устойчивост ще подкрепя инвестициите и реформите, които са от съществено значение за трайното възстановяване, и ще поощрява икономическата и социалната устойчивост, както и социалното сближаване. Тази подкрепа ще даде възможност на държавите членки да насърчават приобщаването на уязвими групи, включително роми и други хора с малцинствен расов или етнически произход.

Организациите на гражданското общество са ключови фактори в борбата срещу расизма и дискриминацията. Областната управа би трябвало не само да установи дейно сътрудничество с гражданското общество, но и да подпомогне осигуряването на финансова подкрепа за неправителствени организации и организации на ромските общности. За тази цел Областната комисия ще се стреми към създаването на силна култура на партньорство с представители на гражданското общество, така че социалното приобщаване, основните права и равенството да бъдат насърчавани, като се започне от формулирането на политиките до етапа на тяхното изпълнение включително.

VIII. МОНИТОРИНГ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ОБЛАСТНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА РАВЕНСТВО, ПРИОБЩАВАНЕ И УЧАСТИЕ НА РОМИТЕ

Наличието на точни и съпоставими данни е от основно значение, за да могат създателите на политики и обществеността да преценят мащаба и естеството на дискриминацията и да изготвят, адаптират, наблюдават и оценяват политиките. За тази цел са необходими данни с разбивка по етнически или расов произход. Необходимо е също така да се предвидят предпазни мерки, с които да се гарантира, че чувствителните данни относно равенството не могат да бъдат проследени до отделното лице. Това предполага безусловно спазване на правилата за защита на данните, за да се намалят потенциалните рискове от неправилното им използване или злоупотреба.

Необходимо е да се планират средства за набирането на редовни актуални статистически данни, дезагрегирани по етнически признак, и за провеждане на текущи и междинни отчети на изпълнението на Стратегията.

Областната стратегия се опира на анализа на потребностите на конкретните общини и същевременно отчита, координира и обединява усилията на повече от една община за решаване на общи проблеми, там, където е необходимо. Основен подход за изпълнението ѝ е интегрирания и териториален подход.

За да се улесни изпълнението на вече приетата областна стратегия се залагат конкретни отговорности за организация и координация на конкретните мерки и дейности, които се осъществяват от всички участници в процеса на планиране. Структурата за координация на областно ниво е главното действащо звено за съгласуване на дейностите между общините и включените заинтересовани страни за оперативното изпълнение на областната стратегия.

Със Заповед на Областния управител се създава Областен координационен съвет (ОКС), който включва основните участници в разработването на областната стратегия и общинските планове за действие, както и общинските координатори, които имат пряко отношение или са ангажирани с изпълнението на интеграционната политика в съответната община. По предложение на ОКС могат да се създават целеви екипи и работни групи, които при необходимост да изпълняват конкретни задачи по изпълнение на областната стратегия. ОКС

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

съгласува своята дейност с Областния съвет за сътрудничество по етнически и интеграционни въпроси.

Тъй като общините отговарят за цялостното изпълнение на общинските планове на действие на собствената си територия, всяка община следва да обособи подобни структури за координация на общинско ниво, съобразно с местните нужди.

Изграждането на цялостна функционираща система за мониторинг и оценка предполага комплекс от дейности, които се осъществяват на няколко етапа:

- Създаване на структура и изграждане на екип за мониторинг и оценка на Стратегията;
- Развитие на уменията и капацитета на членовете на екипа за мониторинг и оценка;
- Конкретизиране на системата от индикатори, планиране и изпълнение на дейности за мониторинг и оценка;
- Разпространение на заключенията от мониторинга и оценката и актуализиране на планове и дейности в съответствие с направените препоръки.

Звено за мониторинг и оценка

Оперативното изпълнение на дейностите изисква да се обособи Звено за мониторинг и оценка (ЗМО) с ясни и конкретни задачи и отговорности, което да бъде относително независимо от преките изпълнители на услугите и мерките за социално включване на ромите.

Звено за мониторинг и оценка се създава със заповед на Областния управител и включва в състава си екип от експерти, представители на Областна администрация Шумен, общинските администрации от област Шумен, регионални служби и др. В Звеното задължително се включва представител/и на ромските граждански организации или активисти.

Задачите и отговорностите на ЗМО са свързани с:

- Координиране на цялостната дейност по мониторинг и оценка на Стратегията за равенство, приобщаване и участие на ромите в област Шумен;
- Планиране на дейностите за мониторинг и оценка – изработване на обобщен мониторингов план до 20 февруари всяка календарна година;
- Събиране и систематизиране на информацията за изпълнение на общинските и на областната Стратегия;
- Оказване съдействие и логистика за проучвания, оценки, и други дейности, осъществявани от външни експерти или организации в съответната община;
- Организиране на дискусии по общини за обсъждане на заключенията и препоръките от докладите за мониторинг и оценка на изпълнението на Стратегията.
- Организиране разпространението на резултатите от мониторинга и оценката сред заинтересованите страни и сред обществеността.

Звеното за мониторинг и оценка изработва до 20 февруари на всяка календарна година обобщен мониторингов доклад за изпълнението на Планове за действие от общините на

Стратегия на област Шумен за равенство, приобщаване и участие на ромите (2021-2030 г.)

територията на областта за предходната година, който се изпраща в Секретариата на НССЕИВ. Информацията от тези доклади се използва при изготвянето на годишен доклад за изпълнение на Националната стратегия за равенство, приобщаване и участие на ромите, който се внася от Министерския съвет в Народното събрание до 20 април на следващата година.